

Római jog VI.

Peren kívüli jogsegélyek
Császári perrend - Végrehajtás

a *praetori* *iurisdictio*

iurisdictio contentiosa
peres jogszolgáltatás

iurisdictio voluntaria
nem peres eljárások

- színleges perek formájában lebonyolódó ügyletek
- perenkívüli jogsegélyek
  - eleinte olyan esetekre nyújtott jogsegélyt a *praetor*, amelyekre a civiljog nem ismert keresetet (hézagpótlás)
  - később pedig, ha formula kidolgozása nélkül akart kötelezettséget teremteni (hatékonyság)

interdicta

a *praetor* parancsai - az egyik fél kérelmére a másik félhez intézve
jogvita rendezésére vagy közérdekű szabály védelmére, ha indokoltnak látja

- kezdetben mindkét fél meghallgatásával (*interdictum duplex*)
- később előzetes vizsgálat nélkül, feltételesen, csak az egyik fél kérelmére is (*interdictum simplex*)

célszerűek a *legis actio*s eljárás idején voltak, de később is fennmaradtak
közrendészeti jellegűek és magánjogok védelmére szolgálók egyaránt

az *edictum*ban lettek közzétéve a tényállások, előfeltételek

Fajtái:

- *interdictum restitutorium* — jogsérelem helyrehozása
- *interdictum exhibitorium* — dolog felmutatására szólít fel
- *interdictum prohibitorium* — magatartástól eltiltást mond ki

interdicta (2)

a parancs érvényesítése:
(ha a panaszlott az utasításnak nem tett eleget)
a kérelmező perbe foghatta

a pert a *praetor* kölcsönös bírságígérettel vezette be

a bírságígéretek tartalma:

- alperes: okkal szegült ellen a parancsnak
- felperes: nem ok nélkül kérte a *praetor* segítségét

a bírság eredetileg kártérítési jellegű volt, egyetlen kárpótlásként szolgált

később a felperesnek külön keresete volt kára megtérítésére (*actio ex interdicto*) – amelynek külön formulája volt

in integrum restitutio

Az objektív jog szabályainak alkalmazása adott esetben méltánytalanul súlyos lehet az egyik fél számára
(„*summum ius summa iniuria*")
oka: a jogszabály és a konkrét életviszony eltérése gyakori;
a jogszabály ugyanis tipikus esetre vonatkozik,
és alkalmazása igazságtalanság forrása lehet
az adott (különleges) esetre nézve

Ilyen esetekben a *praetor* nem adhatott orvoslást a jogszolgáltatás rendes eszközeivel,
de rendkívüli beavatkozással a szabályszerűen beállott, de sérelmes joghatást feloldhatta = be nem állottnak tekinthette

in integrum restitutio
az eredeti állapotba való visszahelyezés

in integrum restitutio (2)

alkalmazásának feltételei:

1. csak akkor lehet helye, ha más jogsegély lehetősége nem forog fenn. (szubszidiárius jelleg)
   nincs helye, pl.:
   mások által jogellenesen okozott sérelmek miatt,
   véletlen károkozás miatt,
   saját hibából beállott károk miatt.

2. csak rövid határidőn belül
   a klasszikus korban 1 *annus utilis*
   Justinianus korában 4 év

3. a *praetor*nak mérlegelnie kell, hogy a visszahelyezés nem okoz-e nagyobb méltánytalanságot a másik félnek, mint amit a kérelmező elszenvedett, és a *praetor* helyreállítani szándékozik

in integrum restitutio (3)

4. csak nyomós okból (*iusta causa*), különös méltánylást érdemlő esetekben nyúlt ehhez az eszközhöz:
   a. *minor restitutió*ja (25 év alatti serdült önjogú férfi becsapása esetén);
   b. távollét estén elszenvedett sérelemnél;
   c. *capitis deminutio* (a károsult hitelezők javára, mivel a *deminutió*t szenvedett személy adósságai a *deminutió*val megszűntek);
   d. menthető tévedés egyes esetei;
   e. megtévesztés és kényszerítés (a megtévesztett és a kényszerített javára);
   f. bármely más méltányos okból („*si qua alia mihi iusta causa videbitur*").

in integrum restitutio (4)

Eljárás

- a *praetor* megvizsgálja ügyet meghallgatva a másik felet is, és *decretum*mal mondja ki a visszahelyezést.

- lehet, hogy

1. az ügy ezzel végleg el lett intézve, s további eljárásra nem is volt szükség;
2. gyakoribb: a *restitutio* alapján megindult perben kell érvényesíteni az igényt (*iudicium restitutorium* vagy *rescissorium*)

A *restitutio* hatálya rendszerint csak a közvetlenül érdekelt ügyfélre – akivel szemben a *restitutió*s ok felmerült – terjed ki (*in personam*),
néha azonban mindenkire kiterjed

stipulatio praetoria

kényszerű kötelezettségvállalás a *praetor* felszólítására:
a vitázó felek egyikét a *praetor* arra kötelezte, hogy civiljogi szerződéssel (*stipulatio*) olyan kötelezettséget vállaljon magára, amely őt a civiljog szerint nem terhelné

cautio – pénzszolgáltatás ígérete

cél lehet:

- egy jogvita célszerű lebonyolításának biztosítása
- a fél méltányos, de <u>civiljog által nem védett igényének</u> biztosítása

ha az ígéretnek nem tesz eleget az ígérő fél, civiljogi pert lehet vele szemben kezdeni (*actio ex stipulatu*)

esetei:	*cautio rem pupilli salvam fore*	- gyám ígérete a vagyonkezelésről
	cautio damni infecti	- szomszéd telkéről fenyegető kár
	cautio usufructuaria	- haszonélvező ígérete
	stb.	

missio in possessionem

*praetor*i birtokbautalás

*praetor*i felhatalmazás a kérelmező felé, hogy egy másik személy <u>egyes vagyontárgyait</u> vagy <u>egész vagyonát</u> birtokba vegye

↘ ↙

missio in rem - missio in bona

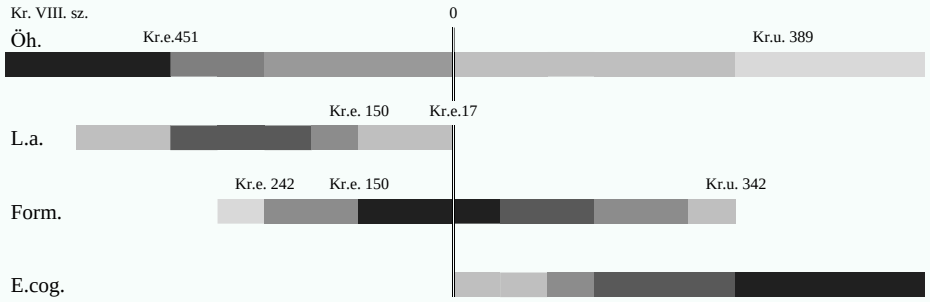
cél: a fél fenyegetett érdekeinek <u>ideiglenes</u> megvédése

a *praetor* a birtokba helyező határozatnak
részben *interdictum*okkal,
részben *in factum actio* útján,
vagy fegyveres erő útján szerzett érvényt

legfontosabb esetei:

- végrehajtást szenvedő adós vagyonába való beutalás
- ún. *praetor*i örökös hagyatékba utalása (*bonorum possessio*)
- biztosítékot nem adó vagyonába való beutalás

a perrendek fejlődése

cognitio extraordinem

rendkívüli eljárási mód, amelynek legfőbb sajátossága, hogy a bíráskodást nem esküdtbíró látja el, hanem

ÁLLAMI BÍRÓI SZERV végzi

a per nem oszlik két részre, elmarad a formula kiadása,

maga az eljáró *magistratus*, illetve az általa esetleg kiküldött bíró (*iudex datus*) tárgyalja elejétől végéig az ügyet és hoz benne ítéletet

az eljárásban a bírót nem kötik a rendes eljárás formaságai

kialakulás:

a.) eleinte olyan igények kielégítésére szolgált, amelyeket a civiljog nem ismert el, s így nem voltak rendes peres útra vihetők

- *fideicommissum* (formátlan egyedi juttaás a hagyatékból)
- tartási igények (*alimentatio*)
- hozományadás
- *honorarium* iránti igények
- családon belül perek

cognitio extraordinem (2)

Kialakulás:

b.) a *princeps* *imperium*a alapján eljárhatott bizonyos ügyekben, amellyel a *praetor*ok jogkörét nem sértette (főleg a provinciákban fordult elő, ahol a *princeps* emberei nem rendelkeztek *imperium*mal, de a *princeps* kiküldöttjeiként lehetőséget kaptak a *cognitió*val való döntésre)

c.) egyes protekciósok a *praetor* jogbitóságának megkerülésével egyenesen a *princeps* elé vitték ügyüket (itt már nem a *princeps* járt el, hanem azokat leadta a *praefectus praetorió*nak vagy a városi *praefectus*nak = császári kivételes eljárás)

cognitio extraordinem (3)

eljárás

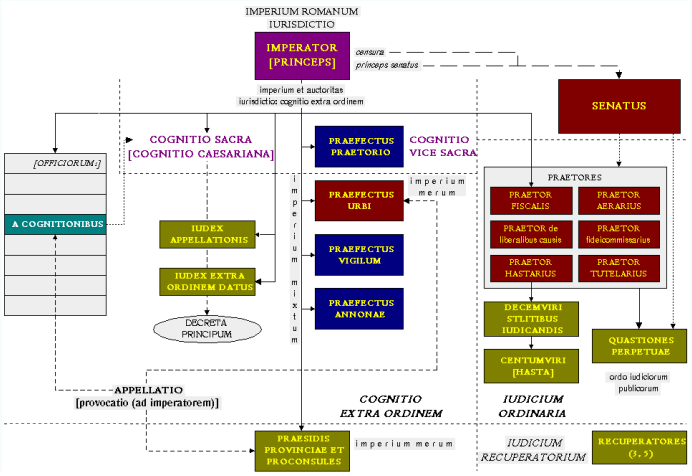
- perbehívás
  - *litis denuntiatio* (hatóság által)
  - *libellus* (írásos beadvány) alapján *evocatio* (idézés)
    - makacsság esetén a bíró helyt ad kérelemnek
- tárgyalás
  - nem nyilvános
  - nem teljesen szóbeli
  - az írásbeliségnek nagy a szerepe
  - a bizonyítékok mérlegelése nem szabad (KÖTÖTT bizonyítás)
- *litis contestatio*
  - az alperes perbebocsátkozása
  - egyetlen joghatása: a perelévülés kezdete
- ítélet
  - írásos (szólhat természetbeni teljesítésre is)

többfokú fellebbezési lehetőség

cognitio extraordinem (4)

apellatio
jog és ténykérdésben is

- helybenhagyó
- megsemmisítő (*cassatio*)
  új eljárásra utasítás
- megváltoztató (*reformatio*)

végrehajtási eljárás

A jogerős ítéletbe foglalt döntés kikényszerítésének jogszabályba foglalt módja, amennyiben a marasztalt alperes önként nem tenne eleget az ítéletnek

Itt is három fejlődési korszak:

- civiljogi végrehajtás
- a formuláris eljáráshoz kapcsolódó végrehajtás
- a császári perrend végrehajtási eljárása

végrehajtás - civiljog (források)

legis actio per manus iniectionem

Gaius 4.21-23.

„Aki perelt, ezt mondta: MIVEL TÉGED A JAVAMRA ELÍTÉLTEK, TÍZEZER SESTERTIUS EREJÉIG, MERTHOGY NEM TELJESÍTETTÉL, EMIATT ÉN TERÁD, A TÍZEZER SESTERTIUS EREJÉIG ELÍTÉLTRE, A KEZEMET TESZEM, és egyúttal testének egy részét megragadja. Az elítéltnek nem volt szabad a kezet magáról ellökni és önmagáért perbe szállni. Viszont védőt adhatott, aki saját számlájára szokta aztán vinni az eljárást. Aki nem adott védőt, azt a felperes haza vezette és megkötözte."

végrehajtás - civiljog (2)

legis actio per manus iniectionem

önhatalmi jelleg

a személyi végrehajtás uralkodik (XII. t.t. – III. tábla)

(*actio in rem* esetén a dolog elvehető) — *actio in personam* estén *manus iniectio iudicati*

kivételesen ítélet nélkül is alkalmazható
(*nexum* – *furtum manifestum*)

- eredetileg *praetor*i felhatalmazással
  fogságba vetés – eladás vagy megölés
- később már csak ledolgozás (Kr.e. 326 – *lex Poetilia Papiria de nexis*)
  ekkortól a marasztalt önmaga védekezhet a jogsértő *manus iniectio* ellen – a *duplum* veszélyével

végrehajtás - civiljog (3)

legis actio per pignoris capionem

Gaius 4. 26-29.

„Bizonyos dolgok iránt a szokás alapján, bizonyos dolgok iránt törvénynél fogva perelnek *per pignoris capionem legis actio*-val.

- A szokás vezette be katonai ügyekben. A zsold miatt ugyanis szabad volt a katonának attól, aki a pénzt szokta adni, ha nem adja, zálogot venni…
- Továbbá amiatt a pénz miatt is szabad zálogot venni, amelyből majd lovat vesznek…
- Törvény vezette be… az ellen, aki áldozati állatot vásárolt és az árát nem fizette meg…
- Továbbá *censor*i törvény megadta a zálogvevési jogot a római nép közadóbérlőinek azok ellen, akik valamilyen adótörvény miatt tartoztak."

némely kiváltságos követelés esetén a hitelező nem fizető adósa dolgait önhatalmúlag ünnepélyes szavakkal lefoglalhatta

bevezetője lehet egy pernek, mely a zálogolás jogosságát vizsgálta

végrehajtás - *praetor*i perrend

- ha a dologi per alatt a dolog az alperesnél van, egyes perekben az alperes által előre adott perbeli *cautio* biztosítja a végrehajtást
- főszabály: *actio iudicati*

Ha alperes 30 napon belül nem fizet

újabb per,

formulával, bíró nevezéssel

tárgya: van-e érvényes marasztaló ítélet ?

nem szűnt-e meg annak hatálya ?

alperes a *duplum*ot kockáztatva védekezik és biztosítékot kell adnia

itt is marasztaló ítélet

A. személyi végrehajtás
a *praetor* engedélyével fogság
- fizetésig, ledolgozásig

B. vagyoni végrehajtás
- CSŐDSZERŰ, a nem fizető adóst megfosztja teljes vagyonától (UNIVERZÁLIS) és
- *infámiá*ba taszítja

a hitelezői oldalon az ún. *bonorum emptor* jár el (a hitelezőtársakat legnagyobb arányban kielégíteni kész hitelező)

végrehajtás - *praetor*i perrend (2)

A csődszerű vagyoni végrehajtás menete:

- a *praetor* beutalja a hitelezőket az adós vagyonába (*missio in bona*)
  ezután a *duplum*ot teljesítve még kimentheti vagyonát az adós
- vagyon eladásának előkészítése (egy *magister bonorum*) összeírja a vagyont – árverési hirdetmény közzététele a *praetor decretum*a alapján
- a legtöbbet ígérő (%) hitelező lesz a *bonorum emptor praetor*i tulajdonba kapja az adós vagyonát szabadon rendelkezik vele:
  - őt perelhetik a többi hitelezők a vállalt hányad erejéig
  - ő perelheti a kinnlévőségeket (*utilis actio*k),
  - teljes vagyonával felel a többiek kielégítéséért

végrehajtás - *praetor*i perrend (3)

KÜLÖNÖS ELJÁRÁSOK !!

1. a *missio in bona* előtti adósi vagyonelidegenítés esetén – ha a hitelezők érdekeit sérti

- praetori jog: *interdictum frauditorium* vagy *in integrum restitutio*
- justinianusi jog: ***actio Pauliana*** (1 éven belül)
  adóssal összejátszó ellen - teljes kártérítésre
  ingyenesen szerző jóhiszemű ellen - a gazdagodás kiadására

2. ***cessio bonorum*** - kedvezményes CSŐDELJÁRÁS
   actio iudicati utáni 30 napon belül az adós felajánlja vagyonát a hitelezőknek - mentesül az *infámiá*tól
   - későbbi szerzeményeiből fedezheti létfenntartását
   adós vagyona **passzív** – **nem felróható** az eladósodás általában **bizalmi viszonyokból** származó tartozásoknál

3. ***beneficium competentiae*** - a meglévő vagyonból tarthatja vissza a csődbe ment adós a létfenntartáshoz szükséges vagyont (Justinianus)

végrehajtás - császári perrend

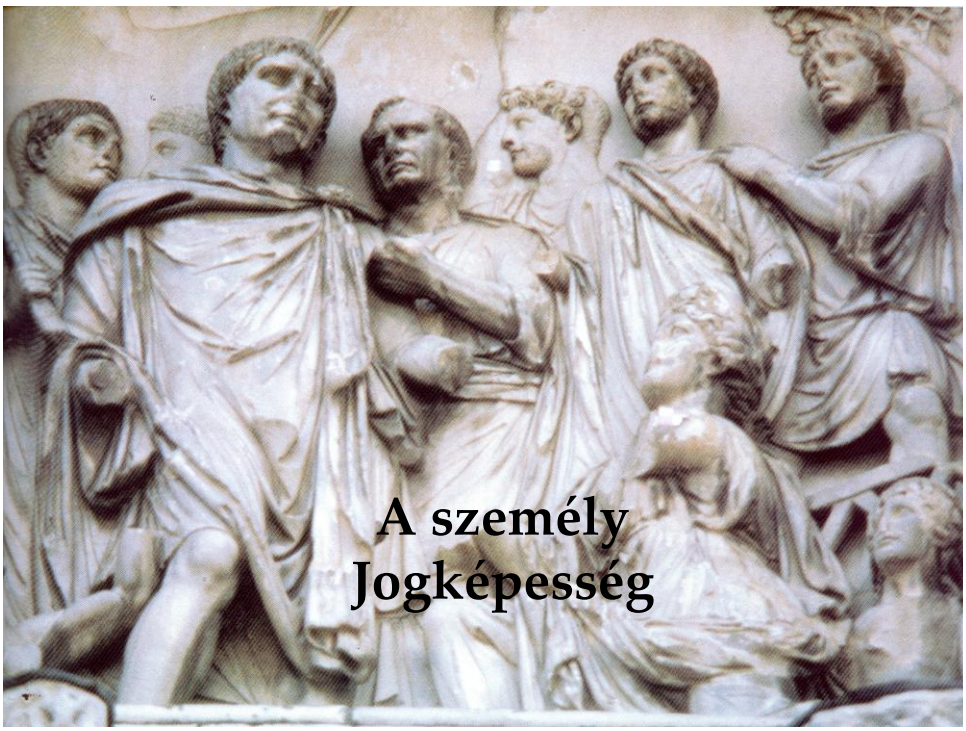
személyi végrehajtás: állami fogság

emellett:

szinguláris vagyoni végrehajtás a jellemző

- egyes vagyontárgyakra: természetbeni marasztalás
  dolog elvétele bírói kényszerítéssel
- pénzre szóló ítéletnél: bírói zálogolás egyes vagyontárgyakra
  (*pignus ex causa iudicati captum)*
  vagyontárgyak egyenkénti eladása

A marasztalt alperes passzív vagyoni helyzete esetén:
distractio bonorum - egész vagyon lefoglalása, de egyenkénti eladása a vagyontárgyaknak

persona, caput

Azt, akit alanyi jogok és kötelezettségek illethetnek egy jogrendben, jogalanynak, más szóval személynek (*persona, caput*) nevezzük:

a jogok természetes alanya az ember
(természetes személy)
DE:
a fejlettebb jogok – így a római is –
jogok és kötelezettségek hordozójául
elismert bizonyos emberi szervezeteket,
az ún. jogi személyeket is.

A modern jogokban minden ember születésénél fogva jogalanyisággal bír, azaz JOGKÉPES

A római jog azonban – mint minden régi jog – e tekintetben különbséget tett ember és ember között.

jogképesség

Jogképes az, aki jogok és kötelezettségek alanya lehet
Rómában ez nem volt általános, nem járt mindenkinek egyformán

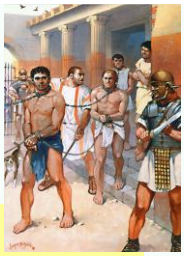

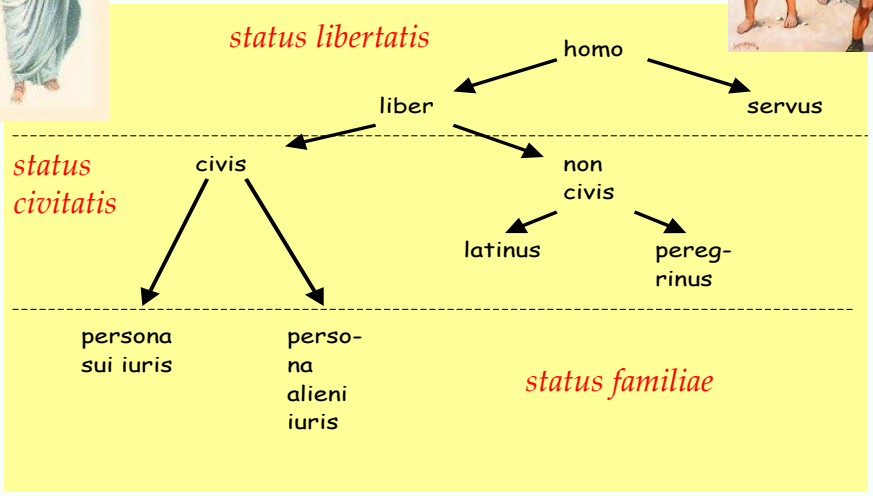
befolyásoló tényezők

- *status - capitis deminutio*
- nem
- becsületcsökkenés
  - *intestabilitas*
  - *infamia*
    - *mediata*
    - *immediata*
  - *turpitudo*
- alacsonyrendűség
- egyes vallásokhoz tartozás
- városi tisztségviselőség
- bizonyos foglalkozások

a *status*ok

a *status*ok (2)

1. a rabszolgák, a nem szabadok egyáltalán nem rendelkeznek jogképességgel - jogtárgyak, dolgok („*servi res sunt*")

2. a nem polgárok jogképessége szemben a polgárokéval annyiban másodrendű, hogy egyes jogintézmények élvezete csak a római polgárjoghoz kötődnek.
   Ebben a tekintetben különböztethetünk a
   ius civile és a
   ius gentium körébe tartozó jogintézmények között.

3. a legteljesebb jogképességet az önjogú római polgár élvezi.
   mindenekelőtt a *pater familiasok* tartoztak ide
   de pl. a házasságon kívül született római gyermek,
   az apai hatalomból elbocsátott családgyermek is ilyen.

4. a hatalomalattiak jogképessége korlátozott
   általában nem rendelkeznek vagyoni jogokkal és ezért nem lehetnek vagyoni jogok alanyai, pl. nem lehet tulajdonuk – ebből következik, hogy az általuk szerzett jogok a hatalom gyakorlóját illetik.

a személyiség kezdete

Az emberi minőség s ezzel a jogalanyiság alapvetően születéssel kezdődik -
arra, hogy az újszülött milyen *status*ú lesz a következő főszabály vonatkozik:

a)

Ha a gyermek (1) házasságon belül születik *status*a az (2) apja joghelyzetét követi, vagyis olyan *status*ú lesz, melyben az apja (3) a gyermek fogantatása (*conceptio*) időpontjában volt.

a személyiség kezdete (2)

b)

A (1) házasságon kívüli gyermek *status*át fő szabály szerint, (2) az anyának a gyermek (3) születése (*editio*) idején elfoglalt *status*a határozza meg.

(Mivel a rabszolgák egymásközti, vagy szabad és rabszolga viszonya mindig is házasságon kívülinek számít, ezért elvileg az anya állapotát követi az újszülött.)

a személyiség kezdete (3)

Ezen főszabályokat azonban a római jog nem követte mindig következetesen

A ***status libertatis*** tekintetében a késő klasszikus korig érvényesült a főszabály.

Ezt a módosította ekkor az ún. *favor libertatis* elve, amely szerint az újszülött szabadnak születik, ha a rabszolga anya terhessége alatt akármilyen rövid időre is de szabad volt, még akkor is tehát, ha a születés időpontjában rabszolga lenne.

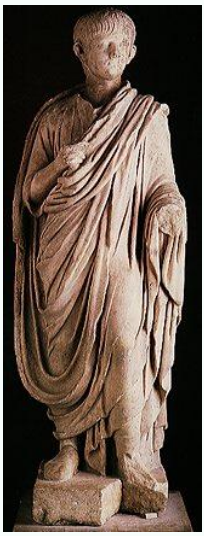
A ***status civitatis*** megállapítása során nem érvényesült a főszabály általánosan:

1. Polgár és *peregrinus* „házasságból" (*matrimonium iuris gentium*) származó gyermek esetén a gyermek a nem polgár házastárs *status*át követte
(*lex Minicia*, Kr.e. I. sz. – Hadrianusig él ez a szabály)

2. Polgárnak született viszont a gyermek, ha nem rómaiak voltak ugyan a szülei, de megkapták a *ius civile*nek megfelelő házassági jogot, a *connubium*ot.

a személyiség kezdete (4)

a ***status familiae*** tekintetében annak eldöntéséhez, hogy egy újszülött hatalom alá vagy önjogúnak született-e, a következőket kell figyelembe venni:

1. Az ún. *patria potestas* a *ius civile* sajátos intézménye. Csak római polgár rendelkezhet vele. Egy *peregrinus*nak nem lehet ilyen, így nem is lehet alá vetve apai hatalomnak.
2. A római polgár újszülötteknél különböztetni kell:
   a) a házasságban (*matrimunium iustum*) született az apa hatalma alá születik (*persona alieni iuris*);
   b) a házasságon kívül született nem kerül nemzője atyai hatalma alá, anyja sem lehet nőként a hatalom birtokosa – tehát a házasságon kívül született római polgár önjogú (*persona sui iuris*) lesz.

(A rabszolgák mindig hatalomalattiak. Egy rabszolganő gyermeke mindig a nő urának tulajdona lesz.)

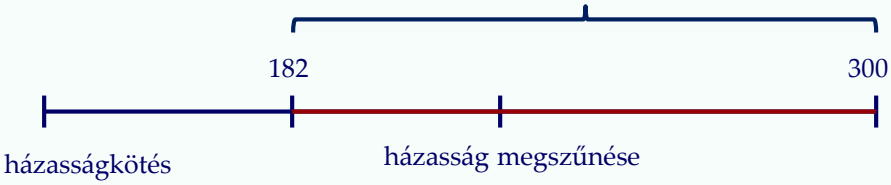
apai hatalom - törvényes házasság

Törvényes házasságból születettnek volt tekintendő a gyermek, ha

- a születés a házasság megkötésétől számított 182. napon túl,
- de a házasság megszűnése utáni 300. napon belül következett be.

(ez megdönthetetlen vélelem)

A rómaiak vélelmet konstruáltak arra is, hogy ez esetben a gyermek apja az anya férje (apaság vélelme). Itt az ellenbizonyítás lehetséges volt (megdönthető vélelem)

nasciturus = méhmagzat

A méhmagzat (*partus, nasciturus*) leendő ember ugyan, de még nem ember, csak az anya testének része (*mulieris portio*);

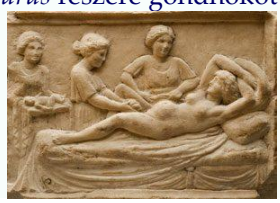
önálló léte az anyatesttől való teljes elválással áll be, feltéve, hogy élve, életképesen jött a világra, s emberi formája van, nem *abortus* és nem *monstrum;*

azonban a méhmagzat is, mint leendő személy, a jog védelmében részesül,

a késői jog szerint ***FICTIO***val

- élőnek, a kérdéses időpontban már megszületettnek tekintik
- akkor, ha az ő saját részére való előny megszerzéséről van szó.

(- a *nasciturus*t, atyja fogantatás utáni halála esetén a törvényes öröklésnél figyelembe kell venni;
- a *nasciturus*t ki lehet nevezni végrendeleti örökössé;
- jogai gyakorlása és védelme érdekében a *nasciturus* részére gondnokot (*curator ventris*) rendeltek.)

a személyiség vége

a természetes személyiség megszűnik az ember halálával
az elhunyt ember vagyoni jogai és kötelezettségei a halállal általában nem enyésznek el, hanem egyelőre az ő hagyatékát (mint alanytalan vagyontömeget) alkotják

A halál tényének bizonyítása azt terheli, aki rá hivatkozik.
Sem hiteles anyakönyvi rendszert, sem holttá nyilvánítást a római jog nem ismert, s az életben létre vagy elhalálozásra sokáig nézve vélelem sem volt.

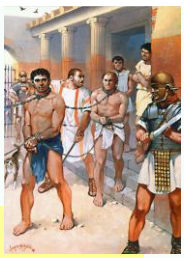
de:

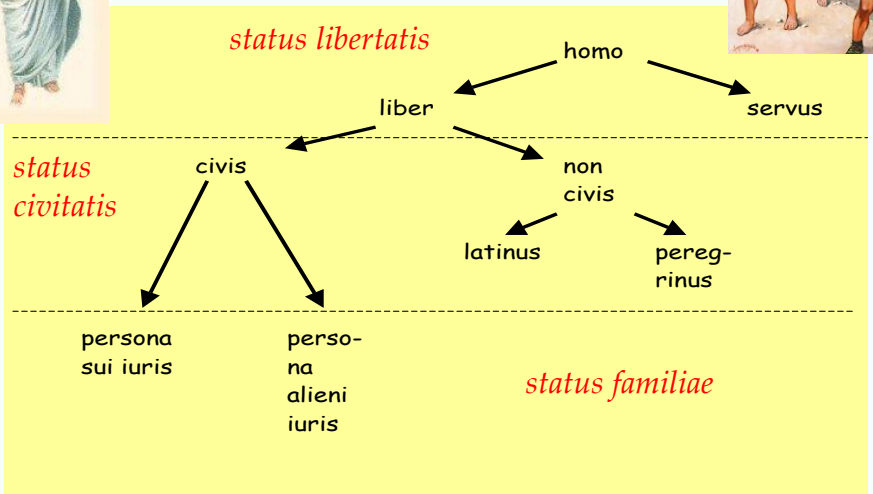
- kialakul az élet vélelme (legfeljebb az eltűnt 100 éves koráig)
- együtt elhaltakra vonatkozó vélelem: ha felmenők és lemenők együtt, egy közös veszélyben pusztultak el, de az elhalálozás sorrendje ismeretlen volt, az a vélelem (egyszerű vélelem – ***preasumptio iuris***) állt fenn, hogy
  - a serdületlen gyermek előbb,
  - a serdült gyermek később halt meg, mint szülője

(justinianusi jog)

a *status*ok

status libertatis

a szabadság szempontjából az emberek
szabadok (*liberi*) vagy rabszolgák (*servi*)
a szabadság vélelme = szabad mindenki, aki nem rabszolga

a rabszolgaságot a rómaiak a ***ius naturale***val ellenkezőnek,

s a ***ius gentium***ból eredőnek tekintették ugyan,

de az náluk kezdettől fogva végig ismeretes civiljogi intézmény volt.

a rabszolgaság keletkezése

a) Fogságba ejtés

- a hadifogoly (ez az állam tulajdona lett, mely vagy megtartotta vagy nyilvános árverésen eladta őket);
- béke idején az az idegen is, akinek állama Rómával szerződéses védelmi viszonyban nem állt, akinek személye ekként a régi civiljogi elv értelmében szabad zsákmány tárgya volt.

rabszolgává lehetett a hadifogságba esett <u>római polgár is</u>

itt sajátos szabályok érvényesültek:
postliminium,
fictio legis Corneliae

b) Születéssel

születésével rabszolgává lett a rabszolganő gyermeke:
az apa kiléte mellékes volt

a justinianusi jogban = *favor libertatis* alapján, ha az anya a terhesség ideje alatt csak egy pillanatra is szabad volt, a gyermek – a „*nasciturus pro iam nato habetur*...” elve alapján – szabadnak született.

a rabszolgaság keletkezése (2)

c) Büntetésből rabszolgává lett
- a régi jogban, aki
  - a *census* alól kivonta magát,
  - a tettenért tolvaj;
- a *praetor*i *edictum* szerint az, aki
  - szabad létére csaló szándékkal rabszolgaként eladatta magát, hogy aztán szabadságát visszaperelve, a vevő kárára a vételáron osztozzék;
  - a *SC. Claudianum* szerint az idegen rabszolgával ennek ura tilalma ellenére nemi viszonyt fojtató szabad nő;
  - a hálátlan ***libertus***, akinek felszabadítását ura a *praetor* engedélyével visszavonta (*revocatio in servitutem*).
- a császárkorban az, akit
  - bányamunkára,
  - vadállatok elé vetésre ítéltek (*servi poenae*);

d) A régi jogban rabszolgává lett
- a végrehajtás során fizetni nem tudó adós,
- a gyermek, akit atyja rabszolgának eladott (*trans Tiberim venditio).*

a rabszolgaság jogi tartalma

a rabszolga nem személy, hanem dolog, nem jogalany, hanem jogtárgy

a rabszolgának sem köz-, sem magánjogai nem lehetnek.

Urának fegyelmi- és büntető hatalma van rajta, amelynél fogva akár meg is ölheti
- ha valaki más a rabszolgát megsérti, megsebezi, megöli, ez az úr részére hoz létre keresetet, éppúgy, mint más vagyontárgy megrongálása esetén;
- de ha az úr rabszolgáját elhagyja, elkergeti, ezzel az nem válik szabaddá, csak uratlanná (*res nullius*), amelyet bárki magáévá tehet.

DE - mint a *pater familias domus*ához tartozó személy, ura helyett jogi cselekményeket végezhet;

a civiljog szerint ügyleteiből azonban CSAK JOGOKAT szerezhet urának, kötelezettségeket nem (ez utóbbiak csak őt magát terhelik *naturaliter*) (kivétel: magánbűncselekménye, melyből kifolyólag urát is *civiliter* terheli)

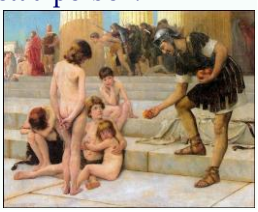
a *praetor*i jog szerint a rabszolga szerződéseiből kifolyólag már jelentékeny mértékben kötelezhette urát ***PECULIUM***

szabadságper

a kérdés, hogy valaki szabad-e vagy rabszolga, vita esetén rendes per tárgyát képezhette (*vindicatio in libertatem*, vagy *vindicatio in servitutem*) – ***praeiudicium***

E pernek sajátossága volt, hogy az, akinek szabad- vagy rabszolga-volta perre lett víve, nem védhette önmagát a perben sem fel-, sem alperesként, hanem védőre (***assertor libertatis***) szorult, aki helyette a pert vitte.

- eredetileg a ***iudicium decemvirale*** elé tartoztak, s a szabadság érdekében több kedvezménnyel voltak ellátva (alacsonyabb *sacramentum* –XII. t.t.)
- a *praetor* valószínűleg *praeiudiciális* keresetet is adott,
- a császárkorban pedig a *consul*ok, majd egy külön *praetor de liberalibus causis* ítélkezett a szabadságperekben *extra ordinem.*
- Iustinianus korában a rabszolga már maga is felléphetett a perben.

manumissio

I. a régi civiljogban
- a) *manumissio vindicta*
- *b) manumissio censu*
- *c) manumissio testamento* - a felszabadultnak nem lesz *patronus*a (*libertinus orcinus*)

II. a *praetor*i jog szerint
- a) a tanúk előtt (*inter amicos*),
- b) írásban (*per epistulam*),
- c) kalapfeltétellel (*per pileum*),
- d) asztalhoz ültetéssel (*per mensam*)

(Kr. u. 19.) *lex Iunia Norbana - latini Iuniani*

III. posztklasszikus császári jog

manumissio in ecclesia - keresztény templomban való felszabadítás

+

manumissio vindicta (bíróság előtt való bejelentés),
manumissio testamento,
manumissio per epistulam - írásban öt tanú előtt (már teljes hatállyal).

a szabadon-bocsátások korlátozása

a.) A ***lex Fufia Caninia*** (Kr. u. 2.) a végrendeleti felszabadításokat csak a végrendelkező tulajdonában levő összes rabszolgák bizonyos felfelé csökkenő hányadában engedte meg,
az ezen túlmenő felszabadításokat pedig érvényteleneknek nyilvánította (Iustinianusig élt a törvény). (10 alatt 1/2, 30 alatt 1/3, 100 alatt ¼, felette 1/5)

b.) A ***lex Aelia Sentia*** (Kr. u. 4.) az élők közti felszabadításokat korlátozta olyképp, hogy a felszabadítást érvényesnek csak akkor ismerte el, ha
- a felszabadító 20 évnél, VAGY
- a felszabadítandó 30 évnél idősebb volt.

Ha akár egyik, akár másik e koron alul volt, a felszabadítás csak egy, e célra felállított bizottság előtt igazolt *iusta causa* alapján volt érvényes.

Igazolás nélkül
- a 20 évnél fiatalabb felszabadító úr ügylete semmis,
- a 30 évnél fiatalabb rabszolga pedig csak a *latinus Iunianus* jogállását nyeri

- teljesen érvénytelen a hitelezők megkárosítására történő ***manumissio***, valamint
- általában tilos a gonosztevő (megbélyegzett) rabszolgák felszabadítása.

ius patronatus

A felszabadított rabszolga (*libertinus* v. *libertus*) felszabadítójával (*patronus*) szemben bizonyos bizalmi, függőségi viszonyba jutott, mely mindkét fél javára és terhére jogokat és kötelezettségeket hoz létre, s mely a *libertus* egész életén át fennállt:
1. a *libertus patronus*a nevét kapja,
2. iránta tisztelettel és engedelmességgel (***reverantia et obsequium***) tartozik,
3. tartozik neki bizonyos tiszteletbeli szolgálatokat teljesíteni (***operae officiales - officium***) pl. kíséret, ajándékok stb.,
4. külön ígéret alapján egyéb munkák (***operae artificiales***), pl. ipari munkák
5. az elszegényedett *patronus*t tartani köteles (***alimentatio***), végül
6. a *patronus*nak öröklési joga van a ***libertus*** után.

Viszont a *patronus*
1. védeni, támogatni,
2. szükségben eltartani köteles a *libertus*át;
3. a serdületlen vagy nőnemű felszabadult felett a gyámságot is ő viseli.

A *patronus* jogai megszűnnek büntetésből, ha kötelességét nem teljesíti *libertus*ával szemben, valamint az ún. *restitutio natalium*mal.

a rabszolgasághoz hasonló jogállapotok

Némely szabad személyek különös okok következtében a rabszolgasághoz hasonló tényleges állapotba jutnak, és annak ellenére, hogy jogilag továbbra is szabadoknak (*ingenui*) tekintendők, tehát polgári és családi jogaikat megtartják,
rabszolga módra kezeltetnek, azaz uruk hatalma alá tartoznak, neki szereznek, eladhatók, átörökíthetők stb.
Ilyenek:

a) a fizetésképtelen adós, akit a *praetor* a hitelezőnek odaítélt (*addictus, iudicatus, nexus*),
b) az ellenséges fogságból megváltott római polgár (*redemptus*),
c) az a családtag, akit a *pater familias* másnak *mancipium*ába adott,
d) a *bona fide serviens*, azaz, aki nem tudva arról, hogy ő szabad ember, rabszolgaként szolgál;
e) a gladiátor (*auctoratus*).

colonatus

A *colonus* megjelölés eredetileg egyszerűen mezőgazdasági földbérlőt jelentett, aki szabad ember volt, és e viszonya jogállapotában semmiféle változást nem jelentett.

A kegyetlen császári adópolitika azonban, amely az adójövedelem biztosítása kedvéért az egyes foglalkozásbeli embereket foglalkozásukhoz kötötte, a Kr.u. IV. század folyamán a földbérlőknek is

- megtiltotta, hogy a bérelt földet elhagyják,
- szökésük esetére visszakövetelésre adott jogot a bérbeadónak.

colonatus (2)

Ilyenformán a *colonus* bizonyos függőségi viszonyba jutott a földdel, melyet bérelt,
de személyére nézve nem volt rabszolga:

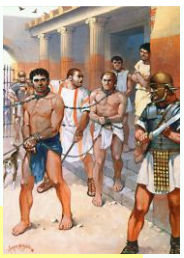
- házasodhatott,
- magának szerezhetett,
- de rabszolgája volt a földnek, amelyet nem hagyhatott el,
- ha megszökött, visszaperelhető volt,
- ha a földet eladták, vele ment.

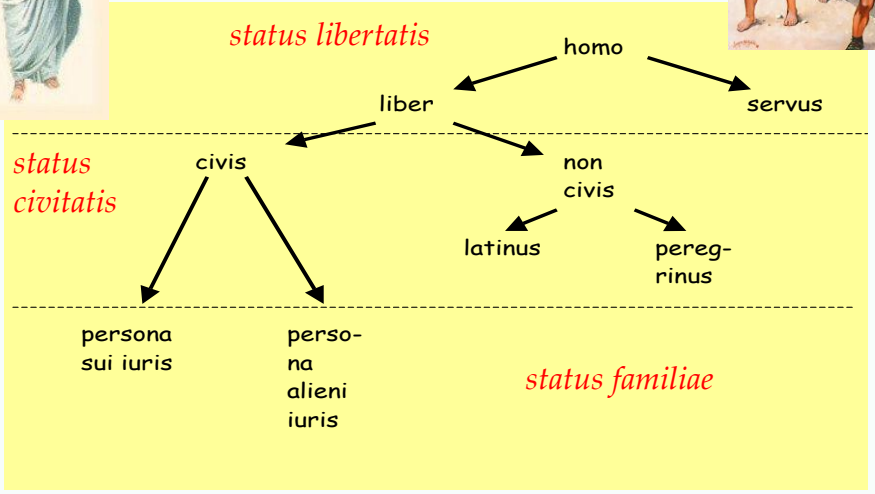
A *colonatus* örökletes volt, a gyermekei is azok lettek.
Felszabadítás nem volt lehetséges, legfeljebb úgy szűnt meg e viszony, ha a *colonus* megvásárolta a földet, amelyhez kötve volt.

a *status*ok

status civitatis

ius publicum	***ius privatum***
jogok	jogok
– *ius suffragii*	– *ius connubii*
– *ius honorum*	– *ius commercii*
– *ius militiae*	– *ius legis actionis*
– *ius provocationis*	
– *ius exulandi*	
– *ius migrandi*	
– *ius sacrorum*	
kötelességek	kötelességek
– *munus militiae*	– *munus tutelae et curae*
– *tributum*	
– *munus iudiciarum*	
nem kell önjogúság	általában kell önjogúság

latini

a rómaiak rokon népei – később ilyen jogú kolóniák lakói

- *latini veteres (prisci)* (Kr.e. 90-ig)
  a rómaiak első szövetségesei – egyenlő pozícióban voltak a rómaiakkal, privilegizáltak voltak – magánjogban rendelkeztek:
  ius connubii
  ius commercii (kivéve bizonyos ősi ügyleteket)
  - közjogban: *ius suffragii* (ha Rómában tartózkodtak)
- *latini coloniarii* (Kr.e. 268-tól)
  ius commercii, (kivételesen) *ius connubii*
- *latini Iuniani - lex Iunia Norbana, lex Aelia Sentia*
  „szabadon élnek, de rabszolgaként halnak meg”
  – csak élők közötti *ius commercii*-jük volt
  – nem végrendelkezhettek, nem örökölhettek
  (Justinianusig élő kategória)

peregrini

Idegenek:

- kezdetben a Rómával szövetséges városállamok lakói,
- később a Birodalom területén élő nem polgárok és nem latinok

Jogi helyzetük – szerződés vagy provinciai rendtartás szerint – változó volt:

A) ***peregrini certae civitatis*** - saját helyi igazgatás, saját jog
nincs *ius connubii*, nincsenek közjogok
a *praetor peregrinus* joghatósága alatt – a *ius gentium* alapján polgárjogot szerezhetnek adományozással
a korai császárkorban egységesülési tendencia

Kr.u. 212. Antoninus Caracallus - a polgárjog kiterjesztése
(*constitutio Antoniniana*)

peregrini (2)

B) ***peregrini dediticii***

- nem tartoztak egyetlen *peregrinus* település lakói közé sem
- helyi joggal csak a rómaiak engedélye szerint rendelkeztek
- a *ius gentium* vonatkozott rájuk (szegényes család- és örökjog)
- polgárjogot nem szerezhettek – *constitutio Antoniniana* nem vonatkozott rájuk

(530-ig élő kategória ?)

Ba) ***dediticii Aeliani*** - csak *ius gentium*mal élhettek – tilos volt Rómába, vagy a közelébe menniük.

Justinianusig élő kategória

jogképesség

valaki jogok és kötelezettségek alanya lehet

Rómában nem általános, nem jár mindenkinek egyformán

befolyásoló tényezők

- *status* - *capitis deminutio*
- nem
- becsületcsökkenés
  - *intestabilitas*
  - *infamia*
    - *mediata*
    - *immediata*
  - *turpitudo*
- alacsonyrendűség
- egyes vallásokhoz tartozás
- városi tisztségviselő
- Bizonyos foglalkozás

capitis deminutio

- A *caput* a személyt, a jogképességet jelentette, amelyet a három *status (status libertatis, civitatis, familiae)* határozott meg.

Amennyiben bármelyik *status*ban VÁLTOZÁS állt be, megszűnt az illető jogalany, s új *caput* állott elő (kivéve, ha a szabadság állapota szűnt meg, mert ilyenkor új *caput* sem keletkezett).

- A *status*-változást a római jogban ***capitis deminutiónak*** nevezték. E kifejezés eredeti értelme (*deminutio* = kevesbedés, csökkenés) valószínűleg az volt, hogy a *status*-változással vagy maga a *populus Romanus*, vagy esetleg csak azon belül egy család „megfogyatkozott".
- Fajtái: *capitis deminutio maxima* - a szabadság elvesztése
  capitis deminutio media - a polgárjog elvesztése
  capitis deminutio minima - változás a családi állapotban

capitis deminutio MAXIMA

A szabadság elvesztését jelentette – ha a szabad ember rabszolgává lett.

- Ezzel az illető a *caput*ját teljes egészében elvesztette.
- Mivel a rabszolgának vagyona nem lehetett, a *capitis deminutio maximá*t szenvedett minden vagyonát elvesztette annak javára, aki ezt a *status*-vesztést előidézte:
  - tehát a fizetésképtelen adóst a Tiberisen túlra rabszolgának eladó hitelező javára,
  - a büntetésből rabszolgaságra ítélt esetében az állam javára.

capitis deminutio maxima - restitutio

- A rabszolgává lett embernek azonban nemcsak jogai, de kötelezettségei is megszűntek (kivéve a deliktuális cselekményekből keletkezett tartozásokat) a civiljog szerint.
- Ez a merev civiljogi szabály súlyosan sértette a hitelezők érdekeit, akik így követelésüket elvesztették volna, de a *praetor* jogsegélyt adott a hitelezőknek azon személy ellen, akire a *capitis deminutio maximá*t szenvedett vagyona szállott (*in integrum restitutio*).

Hadifogságnál kivételes szabályok:
ius postliminii
fictio legis Corneliae

capitis deminutio MEDIA

a római polgárjog elvesztését jelentette – a *civis peregrinus*sá lett akkor következett be, ha a római polgár

- önként más állam polgára lett, vagy
- száműzték,

- előbbi esetben vagyonát megtartotta;
- utóbbi esetben vagyona az őt száműző államé lett, de a hitelezőinek a *praetor* itt is jogsegélyt biztosított az állammal szemben (*in integrum restitutio*).

capitis deminutio MINIMA

az adott civiljogi családból, az *agnatió*ból való kivá-lást jelentette

- az önjogú – örökbefogadás vagy *manus* létesítésével végbemenő férjhezmenetel útján egy *familia* tagja lett,
- egyik *familia* tagja a másik *familiá*ba került (a családgyermek *adoptio* útján, a *filia familias manus*os házasság kötésével),
- a családtag felszabadítás *(emancipatio)* útján önjogúvá vált.

(a családtagoknak a *pater familias* halálával való önjogúvá válása nem volt *capitis deminutio*, mert *agnat* rokonságukból nem váltak ki.)

a *minima* volt a *capitis deminutio* egyetlen esete, amikor a személy *status*a nem feltétlenül „csökkent", hanem esetleg „növekedett" (vö. *emancipatio*)

capitis deminutio minima (2)

- ez a *status*-változás a politikai jogokat nem érintette, vagyonilag azonban komoly változást eredményezett, amennyiben
- a hatalomalattivá lett önjogú minden vagyona a hatalmat gyakorlóé (férji hatalmat gyakorló férj, örökbefogadó apa) lett
- tartozásai a civiljog szerint megszűntek, de a *praetor* a hitelezőket védte (*in integrum restitutio*)
- (a posztklasszikus jogban a *capitis deminutio minima* a családtagok vagyonjogi önállóságának elismerése folytán e vagyonjogi hatását elvesztette)

a jogképesség

Jogképes, aki jogok és kötelezettségek alanya lehet
Rómában nem általános, nem jár mindenkinek egyformán

befolyásoló tényezők

- *status - capitis deminutio*
- nem
- becsületcsökkenés
  - *intestabilitas*
  - *infamia*
    - *mediata*
    - *immediata*
  - *turpitudo*
- alacsonyrendűség
- egyes vallásokhoz tartozás
- városi tisztségviselő
- bizonyos foglalkozás

a jogképességet korlátozó egyéb tényezők

a női nem

csak magánjogi téren volt jogok alanya,
közjogi téren nem, hiszen politikai jogai (pl. választójog) nem voltak.

De a nők jogképessége családi és vagyonjogi téren is meglehetősen korlátozott volt:

- családfői hatalmat nem gyakorolhatott,
- nem lehetett gyám (csupán a posztklasszikus jogban, ott is csak az anya és nagyanya),
- nem szerepelhetett a formális szerződések tanújaként,
- nem lehetett perbeli képviselő,
- csak a posztklasszikus jogban nyerte el teljes öröklési- és végrendelkezési képességét.

Sc. Vellaeanum (Kr.u. 46.) !!

a jogképességet korlátozó egyéb tényezők (2)

a becsület csökkenése

(minutio existimationis)

a megbecsülés automatikusan elveszett a *capitis deminutio media* esetén

De más körülmények is előidézhették:

1. ***intestabilitas*** (tanúképtelenség)

a XII t.t. formális szerződéseinél *(mancipatio, nexum)* fordult elő

- nem lehetett tanúk közreműködését igénylő jogi aktusok alanya és tanúja.

2. turpitudo

a császárkorban a bíró szabad belátása szerint nyílváníthatott valakit becstelen személynek *(turpis persona)*;

- nem lehetett olyan jogviszonyok alanya, vagy olyan aktusok tanúja, amelyek bizonyos megbízhatóságot feltételeztek (pl. nem lehetett gyám, nem tanúskodhatott szerződéseknél vagy perben).

a jogképességet korlátozó tényezők - *infamia*

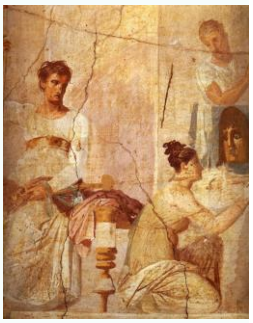
3. infamia (becstelenség) - háromféle:

- a *consulok* által előírt *infamia*, ami azt jelentette, hogy a *consul* az ilyen személyt a *magistratus*-jelöltek jegyzékéből törölte;
- a *censorok* által kiszabott, amikor is a *censor* az illetőt a *senatus*-ból elmozdította, vagy az előkelő vidéki *tribus*ból a megvetett városi tribusba osztotta be, vagy a lovagot lovától megfosztotta *(nota censoria*, mert a *census*-lajstromba vezette be a *censor* a *notát*, a megrovást);
- a *praetorok* által kiszabott *infamia* - a klasszikus és posztklasszikus korban ez volt az egyetlen formája.

a jogképességet korlátozó tényezők – *infamia* (2)

- A ***praetori infamia*** lehet
  - közvetlen becstelenség *(infamia immediata),* amikor is bizonyos magatartás (kettős házasság, gyászév letelte előtti férjhezmenetel, házasságtörés a nő részéről), vagy bizonyos foglalkozás (kerítő, színész, prostituált) tett becstelenné;
  - közvetett becstelenség *(infamia mediata),* amikor is bűntett miatt (vagy a sértettel való kiegyezés folytán) kimondott, vagy letétből, megbízásból, gyámságból, társaságból, *fiducia*ból [5] származó kereset folytán hozott marasztaló bírói ítélet tette az illetőt *infamis*sá.

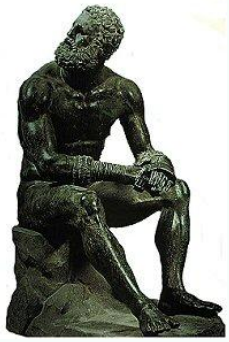

- Az *infamia* **jogi hatása:**
  - a politikai jogok elvesztése;
  - a perbeli képviseletre való kétoldalú képtelenség;
  - az *infamis* nem köthet házasságot becsületében nem csorbult személlyel
- Az *infamia* élethosszig tartott, hacsak a császár vagy a *senatus* nem adta meg a *„jó hírnév visszaállítását”.*

a jogképességet korlátozó tényezők (3)

az alacsonyrendűekhez *(humiliores)* való tartozás

a szegény rétegek nem rendelkeztek választhatósággal *(ius honorum)*, és bizonyos büntetés (pl. kényszermunka) csak rájuk volt kiszabható a *principatus* végétől kezdve

fizikai munkát végző szabad ember

a kézműves, kiskereskedő, bérmunkás a *ius honorum*tól meg volt fosztva, és családjogilag is korlátozták jogképességét

egyes vallásokhoz tartozás

a keresztény kor megfosztotta az eretnekeket, zsidókat, hitehagyottakat, pogányokat politikai, szerződési és végrendelkezési jogaiktól

*curialis*i tisztség viselése

a késő császárkorban a városi tisztségviselők jogai csorbultak – nem költözhettek el a terhek miatt, kötelező volt szerepet vállalniuk

a jogi személy

Jogi személy MA: valamely állandó cél szolgálatában álló, s **jogalanyisággal felruházott** szervezet

E szervezet lehet

- több természetes személynek egy közös célra alapított **egyesülete**, vagy
- egy állandó cél szolgálatára lekötött **vagyontömeg**

másként

/állandó megengedett cél érdekében létrejött, /elkülönített vagyonnal, /önálló vagyoni felelősséggel rendelkező, /jogalanyisággal felruházott /személyegyesülés, illetve /célvagyon.

A jogi személynek két fajtája van:

- a testület (*universitas personarum, collegium*) és
- az alapítvány (*universitas bonorum, corpus*).

- A személyegyesüléseknél a jogi személyiség hordozói nem az egyes személyek, hanem az összességükből összeálló magasabb egység.
- Az alapítványnál hiányzik ez a személyes elem; ezek bizonyos **cél** szolgálatában létrehozott szervezetek, amelyek jogalanyiságát a jogrend ezen cél érdekében ismeri el.

a jogi személy (2)

A jogi személy jogalanyisága abban áll, hogy a jogok és kötelezettségek, amelyeket a testület, illetőleg alapítvány szerez, nem a mögötte álló tagok, illetőleg kedvezményezettek jogai és kötelezettségei,

hanem magáé a jogi személyé.

Mind a személyegyesülések, mind a vagyontömegek lehetnek közjogi vagy magánjogi természetűek:

- a **közjogi** személyegyesülések és vagyontömegek létrehozása, feladatainak meghatározása (célja) és hatásköre a közjog területére tartozik; - a magánjogi jogképességre céljuk eléréséhez van szükség.
- ezzel szemben a magánjogi személyegyesülések (egyesületek) és vagyontömegek (alapítványok) léte teljes egészében a magánjog területére tartozik.

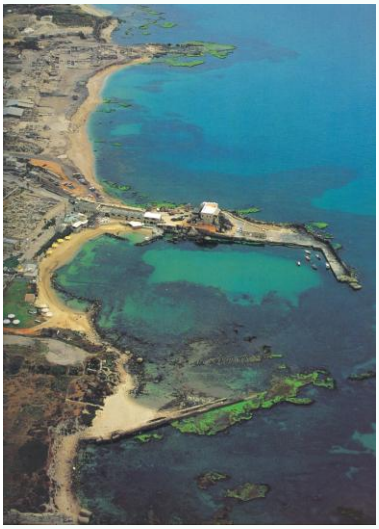

az állam magánjogi személyisége ?

- A római állam (***populus Romanus***) a római polgárok összessége, amely független a polgárai személyében beálló változásoktól (halál, *capitis deminutio maxima, media*), s vagyonnal és szerződéskötési képességgel is rendelkezett.
- Az állam minden jogviszonya azonban az egész köztársasági koron keresztül kívül esett a magán életviszonyok területén. Az állam vagyona nem állt az állam magántulajdonában, hanem a földje *ager publicus*, a rabszolgái *servi publici*, minden vagyontárgya ***res publica***.
- A köztársasági államkincstár (*aerarium populi Romani*) nem magánjogi alany, hanem vagyoni viszonyaiban is a magánjogon felülálló, **közjogi** alakulat volt. Az *aerarium*nak is volt ugyan vagyona, voltak követelései, tartozásai, de ezeket nem a magánjog formái közt, hanem közigazgatási úton, tisztviselői által érvényesítette.
- A császári *fiscus*, EREDETILEG a császár magánvagyonának, így a magánjog alá esőnek tekintetett – pereiben az esküdtbíró döntött.

  KÉSŐBB a császári magánvagyonból lassan valóságos államvagyonná alakult át, s mint ilyen az *aerarium*ot idővel egészen felváltotta, s teljesen kiesett a magánjog szabályai alól; a *fiscus* elleni jogviták külön adminisztratív útra tartoztak - a ***ius publicum*** területére csúsztak át.

köztestületek a magánjog területén

- A közjogi személyegyesülések magánjogi jogképessége Rómában igen lassan alakult ki.
- Egyes köztestületek, mint a városok, községek *(civitates, municipia, pagi)*, valamint az alsóbb tisztviselők testületei *(decuriae)* autonómiájuk révén már a köztársasági korban a ***ius publicum*** területén önálló jogalanyokként szerepeltek.
- Bizonyos gazdasági önállóságuk volt, ami gyakorlatilag abban nyilvánult meg, hogy e köztestületek saját vagyonnal rendelkeztek.
- Ebből indult ki e személyegyesülések önálló MAGÁNJOGI jogképességének kifejlődése. E közületek ui. amennyiben saját vagyonnal rendelkeztek, e vonatkozásban a ***ius privatum*** területére tartoztak.

köztestületek a magánjog területén (2)

- Ez gyakorlatilag abban nyilvánult meg, hogy a *praetor* megadta a lehetőséget arra, hogy a *municipium*ok a városi tanács által kinevezett képviselő útján bíróság előtt ugyanúgy perben állhassanak, mint a magánszemélyek.
- A bíróság előtt tehát a város vagy más ilyen köztestület ugyanolyan magánfélnek minősült, mint bármely magánszemély – a **magánjog** szabályai szerint bírálták el őket.
- A városok magánjogi önállóságából azután az következett, hogy saját vagyonuk keretében képviselőik útján szerződéseket is köthettek.
- Ily módon a köztestületek egy részét Róma jogéletében már a köztársaság végén, mint magánjogi alanyt kezdték kezelni.

magántestületek Rómában

a jogi személyek egységes elméleti felfogása teljesen hiányzott

- de testületek a legrégibb időktől fogva ismeretesek voltak Rómában
  - nemcsak köztestületek, hanem
  - **MAGÁN**TESTÜLETEK alakjában is – már a XII táblás törvény megadta a teljes alapítási szabadságot – a törvény korlátai között (VIII. 27.)
- a köztársaság derekán indult meg az a folyamat, melynek folytán a **magánjogi peres eljárás** szabályai, s ennek kapcsán egyes magánjogi szabályok is kiterjesztést nyertek a személyegyesülésekre
- a klasszikus korban elismert magántestületek voltak:

  papi kollégiumok,

  mesteremberek egyesületei (*corpus pistorum, navicullariorum*)

  temetkezési egyletek,

  az állami adók s közmunkák bérlőinek egyesületei (*collegia publicanorum*),

  egyéb egyesületek.

elhatárolás

a jogképességgel felruházott személyegyesüléstől (TESTÜLET) élesen meg kell különböztetnünk több személy olyan egyesülését, amely jogképességgel felruházva nincs (TÁRSASÁG)

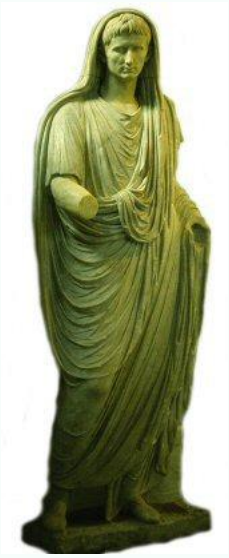
testület	társaság
• állandó cél szolgálatában áll (ha egyszer létrejött, ezután független tagjaitól; ezek változhatnak, helyükbe újak léphetnek be, a testület azonossága és folytonossága megmarad)	• rövidtávú gazdasági cél (alapító tagjai személyéhez tapad, s bármelyik kiválása az egészet megszünteti)
• a testület a tulajdonos, a hitelező, az adós, a felperes, az alperes	• nincs a tagok felett álló szervezet, hanem a társaság ügyeiben csak maguk a tagok szerepelnek jogosítottként és kötelezettként;
• tulajdona nem a tagok tulajdona, a testület követelései és adósságai nem a tagok követelései és adósságai	• nincs társasági vagyon, csak a tagoknak van vagyona

a személyegyesülések keletkezése

a köztársasági korban alapvetően az egyesülési szabadság a jellemző

a magántestületek létrejövetelének alapfeltételei:
a) állandó (nem átmeneti) s megengedett cél ;
b) e cél szolgálatára rendelt szervek, melyeket a tagok az alapszabályokban – a fennálló törvények korlátai között – maguk állapíthatnak meg ;
c) állami engedély, melyet vagy általános törvény, vagy speciális *lex* (*senatusconsultum*, császári rendelet) adott;
d) emellett testület megalakulásához legalább három tag (*tres faciunt collegium*), hogy szavazattöbbség lehetséges legyen.

Augustus idejéből (Kr. e. 21.) származik a *lex Julia de collegiis,* amely az egyesületekre vonatkozó törvényi szabályozás alapja lett a császárkorban – ettől kezdve megszűnt az egyesületek szabad, korlátozás nélküli létrehozása

alapítványok

- Kezdetben: meghatározott célra való vagyonadományozás (*donatio sub modo*) formájában = ez ún. nem valódi, ÖNÁLLÓTLAN alapítvány
  pl. valaki egy összeget hagyományoz városnak, egyháznak stb., hogy annak jövedelme bizonyos célra fordítódjék. Ez esetben a hagyományozott vagyon alanya maga a város, egyház lesz, mely csak kötelmileg van terhelve a jövedelemnek a meghatározott célra fordításával.

- Az (ÖNÁLLÓ) alapítvány, mint jogi személy csak a legkésőbbi császárság jogában, s ott is csak befejezetlen formában alakult ki.

A keresztény korban is csupán az egyház javára szóló vagy kegyes célt szolgáló alapítványok (*pia causa*) voltak ilyenek, amelyeket rendszerint kórház vagy szegényház céljaira rendeltek, ÖNÁLLÓ belső igazgatási rend és szervezet *(gubernatio)* megszabásával.
Ezeket az önigazgatással rendelkező vagyontömegeket azután személyekként kezelték.
Ezen valódi alapítványnál a vagyon tulajdonosa maga az alapítvány, mint jogi személy.
Az alapítvány létrejött, mihelyt az alapító a vagyont kiutalta vagy hagyományozta, s a szervezetet meghatározta (ált. alapító okirat).

a jogi személy jogalanyisága

- Szervezet. A jogi személy szervezetét, működésének módját, a tagok jogait s kötelességeit stb. az alapszabályok (*lex collegii - statutum*) határozták meg - ez a tagok közgyűlésének, illetve alapítványnál az alapítónak a feladata
  befelé: ügyintéző - kifelé: képviselő szervek

- Jogképessége csupán a vagyonjog terére korlátozódik, itt is az egyes testületeknél más-más terjedelmű.
  Családjogokat természetesen nem gyakorolhat. (Patronátust igen.)
  Eredetileg öröklési joga sincs, öröklőképességét azonban a későbbi császári jog elismerte.

- A jogi személy önmaga cselekvőképtelen: helyette az alapszabályokban kijelölt szervei (*actores, syndici*) cselekszenek: ügyleteket kötnek, vagyont szereznek stb.
  A képviselő szervek a KÖZVETETT képviselet mintájára a saját nevükben járnak el = a képviselő szerv kötötte a szerződéseket az egyesület helyett, s ő járt el a perben is.
  A jogi személy maga *delictum*képtelen, a nevében eljáró szervek *delictum*aiért csupán gazdagodása erejéig felel.

a jogi személyek megszűnése

Megszűnt a jogi személy,

- ha célja megszűnt,
- vagy az államhatóság (Rómában előbb a *senatus*, majd a császár) feloszlatta,
- ha a cél szolgálatára álló szervezet elenyészett,
  - testületnél, ha valamennyi tagját elvesztette,
  - vagy a tagok a felosztást kimondják ;
  - alapítványnál, ha az alapítványi vagyon kimerült.

A megszűnt jogi személy vagyona az alapszabályokban meghatározott célra volt fordítandó (esetleg a tagok közt is felosztható volt).

